

الزامات تدوین داکترین هوانیروز در جنگ‌های ترکیبی

احمد مهدی جمالی^{۱*}

عبدالعلی پورشاسپ^۲

چکیده

تغییر در ماهیت نبردها، بررسی مجدد توانمندی‌ها و ضعف‌های دشمن و خودی را ضروری ساخته است. تجربه جنگ‌های اخیر در منطقه نشان می‌دهد که نوعی از جنگ با پیچیدگی خاصی ظهور کرده که با به‌کارگیری ترکیبی از ابزارهای متعارف و نامتعارف در پی بی‌ثبات کردن کشورهای هدف می‌باشند. از طرفی کاربرد یگان‌های نظامی بخصوص هوانیروز در صحنه‌های نبرد به تمهیدات و تهیه طرح‌های متنوع و متناسب با شرایط آتی نیاز دارد، لذا قبل از آغاز جنگ نیاز به تلاش فراوان جهت افزایش آمادگی رزمی این نیروها هست. در شرایط جنگ ترکیبی با توجه به مقدرات هوانیروز برای مشابه با این نوع تهدیدات این سؤال پیش می‌آید که آیا نیازی به تدوین دام‌ترین هوانیروز هست. در این مقاله پس از بررسی جنگ‌های ترکیبی اخیر و شناخت مقدرات، توانایی‌ها و محدودیت‌های هوانیروز و همچنین موقعیت ژئواستراتژیکی ایران، این نتیجه حاصل گردید که نیاز به تدوین دام‌ترین هوانیروز در جنگ‌های ترکیبی بیش‌ازپیش احساس می‌گردد. در واقع هدف این مقاله نیازسنجی تدوین دام‌ترین هوانیروز در جنگ ترکیبی هست. در این مقاله از روش تحقیق توصیفی- تحلیلی استفاده و در نهایت پیشنهادهایی نیز ارائه گردیده است.

واژه‌های کلیدی:

داکترین، جنگ ترکیبی، هوانیروز.

^۱. کارشناسی ارشد مدیریت دفاعی دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا

^۲. استادیار مدیریت راهبردی دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا

مقدمه

جنگ، یکی از مفاهیم بنیادی علوم سیاسی، نظامی و دفاعی است. جنگ از نظر شکل، محتوا و گستردگی در دوره‌های مختلف تاریخی تغییرات بنیادینی پیدا نموده است. اندیشمندان نظامی و راهبردی، بر اساس مبانی فکری خود این تغییرات را در قالب انواع مختلف نسل‌بندی جنگ‌ها ارائه نموده‌اند. در این راستا تجربه جنگ‌های اخیر منطقه‌ای نشان داده است که شکل و نوع جنگ‌ها و تهدیدات دستخوش تغییرات اساسی گردیده است. جدیدترین و پیچیده‌ترین سبک جنگیدن که تاکنون مطرح شده، جنگ ترکیبی است. این شیوه از جنگ به کارگیری ترکیبی از ابزارهای متعارف و غیرمتعارف می‌باشد. جنگ ترکیبی شامل استفاده یک بازیگر دولتی یا غیردولتی از همه ابزارهای در دسترس باهدف ایجاد بی‌ثباتی در کشور هدف است.

تغییر در ماهیت نبردها، بررسی مجدد توانمندی‌ها، قابلیت‌ها و ضعف‌های خودی را در مقابل تهدیدات جدید و پیشرو ضروری ساخته است. به کارگیری یگان‌های نظامی در صحنه‌های نبرد نیاز به پیش‌بینی تمهیدات و تهیه طرح‌های متنوع و متناسب با شرایط موجود و آتی دارد. لذا قبل از شروع جنگ و مخاصمه تلاش‌های فراوانی برای ارتقای آمادگی رزمی و افزایش شایستگی‌های نظامی و تخصصی هر یگانی لازم است. داکترین نظامی، الگوی تفکر نظامی جهت پاسخگویی به مسائل و هدایت موضوعات نظامی است. نوع تهدیدات فراروی کشور ج.ا.ا. با گذشته کاملاً تغییر کرده است و یگان‌های نظامی بایستی دکتترین و راهبردهای جدیدی را برای شرایط جدید تدوین نموده و تجهیزات، تاکتیک‌ها، روش‌های نگهداری و تعمیر و آموزش‌های خود را با توجه به شرایط جدید بروز نمایند.

هوانیروز به‌عنوان یکی از یگان‌های تخصصی آجا نیز باید اقدامات بالا را انجام دهد تا بتواند از قابلیت‌های موجود خود بهره‌برداری و خود را برای رزم در صحنه عملیات ترکیبی آماده نماید. این امر تنها از طریق تدوین داکترین هوانیروز در جنگ ترکیبی محقق خواهد شد.

چارچوب نظری

تعریف داکترین

داکترین که در فارسی به آیین، آموزه و اخیراً هم به رهنامه ترجمه شده است به مجموعه اندیشه‌ها، عقاید، اصول و قواعد بنیادی در هر شاخه‌ای از علوم، فنون و فعالیت‌های زندگی بشر اطلاق می‌شود که مبتنی بر انباشت دانش حاصل از تجربه، مطالعه، تحقیق، تحلیل و آزمایش در آن شاخه شکل می‌گیرد (دانش آشتیانی، ۱۳۸۹: ۲۲).

واژه داکترین^۱ به معنای اصول بنیادین، باورها و چارچوب‌های نظری، دیدگاه، الگو، خط‌مشی، چگونگی عمل، راهنما و روش است. از کل معانی لغوی داکترین، چهار معنای آن کارکرد روشن‌تری دارند که عبارت‌اند از: اصل یا اصول بنیادین، باور، چارچوب نظری و خطوط راهنما. پیش از آنکه داکترین صرفاً به‌عنوان یک واژه دارای معنی لغوی ساده باشد، دارای مفهومی عمیق و کاربردی گسترده است و باید کلیه ابعاد و جوانب آن مورد توجه قرار داده شود. داکترین در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، نظامی و ... بکار گرفته می‌شود (ثروتی و مظلوم، ۱۳۸۹: ۲۷).

داکترین نظامی

داکترین نظامی، بیانگر مجموعه‌ای از اصول، قواعد، خط‌مشی‌های کلی و افکار نظامی مبتنی بر یک یا چند اصل مشخص و محدود است. داکترین نظامی خود می‌تواند بخشی از یک فلسفه یا ایدئولوژی نظامی و حاصل یک یا چند نظریه نظامی باشد و یا در چارچوب یک یا چند نظریه یا تئوری ارائه گردد و برای اقدام‌های نظامی که از تجربه یا تئوری سرچشمه می‌گیرند، پس از اجماع به‌عنوان راهنما شناخته می‌شوند (ثروتی و مظلوم، ۱۳۸۹: ۲۷).

ضرورت تدوین داکترین نظامی

داکترین، الگوی تفکر نظامی جهت پاسخگویی به مسائل و هدایت موضوعات نظامی است. داکترین مرجع، شاخص و معیاری است برای انطباق، اندازه‌گیری، ارزیابی و سنجش صحت اقدامات نظامی. داکترین نقش تعلیم و تفکر یا دقت بخشیدن به اندیشه فرماندهان و مسئولان سطوح عالی، میانی و اجرایی را در هدایت امور نظامی بر عهده دارد (بارانی، ۱۳۸۹: ۱۰).

جنگ ترکیبی^۲

جنگ یکی از مفاهیم بنیادین علوم سیاسی، نظامی و دفاعی است. جنگ از نظر شکل، محتوا و گستردگی در دوره‌های مختلف تاریخی تغییرات بنیادینی پیدا نموده است. اندیشمندان نظامی و راهبردی، بر اساس مبانی فکری خود این تغییرات را در قالب انواع مختلف نسل‌بندی جنگ‌ها ارائه نموده‌اند. تقسیم‌بندی انواع جنگ را با توجه به این دیدگاه می‌توان به چهار دسته، جنگ سنتی، جنگ مدرن، جنگ فرا نوین و جنگ‌های آرمان طلبانه تقسیم نمود (یارندی، ۱۳۹۵: ۷).

1. Doctrine

2. Hybrid warfare

یکی از نظریه‌پردازان نظامی توماس هامس است که نظریات خود را بنام «خلافن و سنگ» در خصوص جنگ در قرن ۲۱ مطرح کرده است. به‌طور کلی هامس به مفهوم جنگ نسلی و تغییر شکل فناوری‌های نظامی و اثرات راهکنشی، راهبردی و اجتماعی آن بر وضعیت زمان جنگ پرداخته است. او معتقد است که نسل اول جنگ‌های مدرن در فعالیت‌های سلطه‌ملت-دولت‌ها رخ داد و از راهکنش‌های خط و ستون در جنگ‌های نزدیک استفاده می‌کردند که متکی به مزیت فناوری تفنگ و سلاح‌های خودکار است (جانسون، مک‌کالو، ۱۳۹۵:۸). بنابراین نسل‌های بعدی جنگ با امضا معاهده وستفاليا شروع به تکامل کردند که در این عهدنامه حق طبیعی کشورها برای داشتن و استفاده از نیروهای نظامی به رسمیت شناخته شد و به‌این ترتیب بین بازیگران حکومتی و غیر حکومتی تمایز و تفاوت ایجاد شد (Brian. P. Fleming, 2009:28). نسل دوم جنگ‌ها بر اساس نسل اول و با استفاده از راهکنش‌های آتش خطی و جابه‌جایی با تمرکز بر آتش غیرمستقیم با استفاده از توپخانه شکل گرفته که در نیمه دوم قرن نوزدهم و در اوایل قرن بیستم رواج داشتند (جانسون، مک‌کالو، ترجمه الهیاری ۱۳۹۵:۱۰). نسل سوم جنگ‌ها را، تأکید بر تاکتیک‌های سرعت، قدرت مانور و عمق می‌داند، این نوع جنگ در قرن بیستم رواج داشته است. وی معتقد است نسل چهارم جنگ‌ها در نیمه دوم قرن بیستم ظهور کرده و در آن بازیگران حکومتی و غیرحکومتی از تاکتیک‌های غیرنظامی برای مهار قابلیت‌های فناورانه دشمن استفاده می‌کنند. در این نسل از جنگ‌ها، ایده‌های جنگ پارتیزانی، چریکی، جنگ مردمی متداول بود. توماس هوبر نیز در این بحث مفهومی مشارکت داشته و عبارت «جنگ مرکب» را در بحث خود بر روی جنگ‌های شبیه به هیبریدی در کتابی بانام «جنگ مرکب، گره مرکب» به کار برد.

وی جنگ مرکب را به‌صورت استفاده هم‌زمان از نیروهای متداول و غیرمتداول تعریف کرد. بر این اساس، ایده جنگ مرکب بر اساس نسل چهارم جنگ عنوان شده است تا کارایی نیروهای نامتداول را نشان داده و بر این مسئله تأکید کند که اگر نیروهای متداول و غیرمتداول در کنار هم به کار روند، می‌توانند مکمل هم باشند (جانسون، مک‌کالو، ۱۳۹۵:۱۲).

وزارت دفاع آمریکا مفهوم نسل چهارم جنگ‌ها و جنگ ترکیبی را در سال ۲۰۰۶ عنوان کرد. این سند خطرات را با توجه به احتمال رخداد آنها و اثرات بالقوه‌ای که بر آمریکا دارند به دسته‌های غیرمعمول، سنتی (متداول)، فاجعه‌آفرین (با تخریب‌های حجیم) و شکننده (مجرمانه/ تروریستی) تقسیم کرد. در دستورالعمل میدانی ارتش آمریکا ۰-۵ دکتترین نظامی حاصل شده از تعریف استراتژیک سازمان‌های هیبریدی، فرآیندهای عملیاتی، تهدید هیبریدی را

به صورت ترکیب دینامیکی قابلیت‌های متداول، غیرمتداول، تروریستی و مجرمانه به منظور مقابله با امتیازات سنتی تعریف می‌کند (Ministry national defense republic of china, 2009).

مروری بر جنگ‌های ترکیبی اخیر

الف. مناقشه روسیه و اوکراین:

یکی از نمونه‌های جنگ‌های ترکیبی را می‌توان در ناآرامی‌های اوکراین مشاهده کرد. روسیه هم‌زمان با بهره‌گیری از توان اقتصادی خود برای تحریم اوکراین به‌ویژه در موضوع انرژی و همچنین فعال‌سازی دیپلماسی خود و چانه‌زنی با مقامات اروپایی یک جنگ عظیم رسانه‌ای را از طریق رسانه‌های خبری این کشور و همچنین در شبکه‌های اجتماعی مجازی راه انداخته بود. هزاران کنشگر طرفدار روسیه هرروز با حضور خود در این شبکه‌ها، سیاست‌ها و اخبار این کشور را توضیح می‌دادند و در تأیید آن تفسیر می‌نوشتند. شبکه‌های خبری راشا تودی، روسیه الیوم، اسپوتنیک، صدای روسیه و... یک جنگ اطلاعاتی و تبلیغاتی جدی را برای مقابله با تبلیغات غرب و همراه کردن مردم در مناطق شرقی اوکراین دنبال می‌کردند. از سوی دیگر مسکو به شدت از جدایی‌طلبان شرق حمایت می‌کرد، حمایت‌هایی که نه تنها باعث به هم ریختگی سیاسی بلکه باعث تغییر خطوط مرزی در اوکراین شده بود. اوکراینی‌ها نه تنها در شرق این کشور بلکه در کی‌یف هم بایستی با هواداران مسکو مقابله می‌کردند. هم‌زمان نیروهای نامنظم چریکی جدایی‌طلب که توسط ارتش مسکو حمایت می‌شدند، در حال افزایش مناطق تحت تصرف خود بودند، مسکو از این نیروها حمایت لجستیکی و سیاسی به عمل می‌آورد. البته در زمان‌هایی که ضرورت ایجاب می‌کرد نیروهای ویژه ارتش روسیه وارد عمل شده و در حمایت از جدایی‌طلبان عملیات نظامی انجام می‌داد. این اتفاقی بود که در جریان بحران اوکراین بارها بارها شاهد آن بودیم. در کنار همه این‌ها نیروهای کلاسیک ارتش روسیه با انجام مانورهای نظامی در مرزهای اوکراین سایه وحشت اقدام نظامی مسکو را بر سر کی‌یف زنده نگاه داشته بود. کی‌یف همواره نگران مداخله مجدد رسمی روسیه در داخل مرزهای اوکراین و جدا کردن بخش‌های دیگری از این کشور مانند کریمه بود. در این جنگ ترکیبی که مسکو علیه اوکراین آغاز کرده بود، به دلیل برخوردار نبودن اوکراین از زیرساخت‌های گسترده و جدی سایبری گزارش‌های قابل توجهی از حملات سایبری مسکو ارائه نشده بود.

ب. جنگ حزب‌الله... و اسرائیل در سال ۲۰۰۶:

یکی از نمونه‌های تاریخی از جنگ ترکیبی، جنگ ترکیبی حزب‌الله... و اسرائیل در سال ۲۰۰۶ میلادی است. نظامیان شیعه در یک حمله غافلگیرکننده به اسرائیل، میزان تأثیر بالا در

جنگیدن در مقابل توان دفاعی اسرائیل جوامع بین‌الملل را شگفت‌زده کرد. در این جنگ حزب‌الله تمام عناصر جنگ ترکیبی را به نمایش گذاشت، به‌طور مثال استفاده از جنگ‌افزارهای معمولی، نیروهای نامنظم و تاکتیک‌های چریکی، جنگ روانی، ایجاد وحشت در بین مردم اسرائیل، با حمایت مستقیم سازمان‌های چندبعدی و توانایی در یکپارچه کردن زیرمجموعه‌های مختلف، گروه‌های مخفی برای یک جنگ بزرگ بود (Anderson Jacobs & Guillaume, Lasconjaris, 2015: 27)

ج. دولت اسلامی عراق و سوریه در سال ۲۰۱۵:

داعش به‌عنوان یک سازمان تروریستی جهادی در اوایل سال ۲۰۰۰ تأسیس شد. این گروه از افسران سابق ارتش منحل شده صدام حسین، قبایل سنی محلی، جنگجویان چچنی باتجربه در جنگ نامنظم و جهادگرانی از سرتاسر جهان تشکیل شده بود. داعش برای عملیات نظامی خود از طریق بمب‌گذاری، بمباران توپخانه‌ای، عملیات انتحاری و حتی حملات شیمیایی آنان را به خدمت گرفته بود.

داعش نشان داده است که با بسیاری از واکنش‌ها، فرصت‌ها و فشارها سازگار است و نوع عملیات آنها کاملاً از نوع ترکیبی می‌باشد (ibid, 25).

جنگ‌های ترکیبی اخیر دارای مشخصه‌هایی از قبیل؛ غافلگیری، استفاده از نیروهای چریک و نامنظم، عملیات روانی در سطح وسیع و همه‌جانبه و ایجاد رعب و وحشت برای رسیدن به اهداف خود برخوردارند.

هوانیروز

تاریخچه هوانیروز

هوانیروز در اوایل سال ۱۳۴۱ با ۶ فروند هواپیمای یک موتور سسنا و شش نفر خلبان در شهر اصفهان تأسیس شد. به تدریج تعداد هواپیماها به ۳۰ فروند رسید و خلبانان و کارکنان فنی متعددی که بتوانند از لحاظ پروازی و تعمیراتی هواپیماهای فوق را پشتیبانی نمایند به خارج اعزام شدند. هسته اولیه هوانیروز گردان بوده است که از یک گروهان بالگرد و یک گروهان نگهداری و تعمیر تشکیل شده بود. در سال ۱۳۴۵ تعداد ۱۷ فروند بالگرد اچ-۴۳ وارد خدمت نیروی زمینی گردید. در سال ۱۳۴۸ گردان هوانیروز به هنگ هوایی در اصفهان تبدیل و دستور خرید ۱۵۰ فروند بالگرد ۲۰۶ (جت رنجر) و ۴۴ فروند بالگرد ۲۰۵ از ایتالیا صادر و هم‌زمان کارکنان موردنیاز جهت آموزش خلبانی و فنی به خارج اعزام گردیدند (شاه‌محمدی،

۱۳۸۲:۱۴۲-۱۴۳). در سال ۱۳۵۰ تصمیم به گسترش هوانیروز و لزوماً تشکیل چهار پایگاه متشکل از سه پایگاه رزمی پشتیبانی مستقیم و یک پایگاه پشتیبانی عمومی، اقدام به خرید بالگرد کبرا و ۲۱۴ از آمریکا و بالگرد شنوک از ایتالیا نمود و همگام با تأسیس پایگاه‌های رزمی و به‌منظور تأمین نیازمندی‌های کارکنان آن تصمیم به تشکیل مرکز آموزش هوانیروز در اصفهان با به‌کارگیری مستشاران بیگانه خصوصاً آمریکایی‌ها به‌عنوان استاد و متخصص گرفته شد (همان: ۱۴۳).

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، هوانیروز در عملیات مختلف نظامی و مردم‌یاری در بلایای طبیعی همیشه پیش‌قدم بوده و توانسته است خدمات شایانی را به میهن اسلامی ارائه نماید.

مأموریت‌های هوانیروز

مأموریت هوانیروز افزایش مقدرات نزاجا در هدایت و اجرای عملیات با فراهم نمودن تحرک و پشتیبانی‌های موردنیاز جهت یگان‌های زمینی عمل‌کننده در همه سطوح فرماندهی است. هوانیروز قادر به انجام هر سه نوع عملیات نظامی شامل مأموریت‌های رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی است. یگان‌های دارای تحرک بالا نیاز به بروز شدن سریع‌تر نسبت به سایر یگان‌های نظامی را دارند. یگان‌های هوایی دارای محدودیت‌های خاصی می‌باشند که در صورت عدم برنامه‌ریزی و اجرای اقدامات پیشگیرانه، این محدودیت‌ها در نبردهای غیر کلاسیک به‌شدت گریبان‌گیر عملیات پروازی آنها و همچنین تأثیر منفی نیز بر عملیات یگان‌های زمینی خواهد گذاشت.

از جایی که بالگردهای موجود در هوانیروز همگی ساخت کشورهای آمریکا و ایتالیا می‌باشند و وجود سیاست‌های خصمانه این کشورها با نظام اسلامی، با وضع تحریم‌های شدید نظامی و اقتصادی علیه کشور عزیزمان، شرایط بروز نمودن تجهیزات پروازی و پشتیبانی قطعاتی مناسب از این وسایل پرنده را بسیار مشکل ساخته است. لذا باید با شناسایی و بهره‌گیری از توانمندی‌های موجود در داخل کشور بر برخی از مشکلات پیشرو غلبه نمود و در طول زمان و با هدایت صنایع داخلی به سمت ساخت وسایل پروازی پیشرفته‌تر و بهینه نمودن وسایل موجود، آینده روشن‌تری را برای یگان‌های پروازی نظامی ترسیم نمود.

جایگاه هوانیروز در دکترین نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران
در دکترین عملیاتی نزاجا وظایف زیر جهت یگان هوانیروز تعیین گردیده است:

- شناسایی و اجرای عملیات واکنش سریع و ابتکاری و جابجایی واحدهای خودی با به‌کارگیری مناسب از توانایی هواپیمایی نزاچا.
- ارتقا و به‌روز نمودن تجهیزات کمک دفاعی بالگردها مانند سامانه‌های فریب موشک، چف^۱، دکوی^۲ و فلر^۳.
- شناسایی زمین عملیات با انجام پروازهای کوتاه‌مدت.
- تمرین رزم و اجرای عملیات فاقد ارتباط.
- جابجایی یگان‌های خودی به‌صورت آرایش نفوذی.
- امکان اجرای پرواز شب با استفاده از وسایل کمک ناوبری نوین و دوربین‌های دید در شب (احمدی ۱۳۹۳: ۱۱۴).

قابلیت‌های منحصربه‌فرد یگان‌های هوانیروز

تحرک از راه هوا بسیار گران‌قیمت است ولی وجود این قابلیت برای یگان‌های نظامی یک موضوع حیاتی است. پیشرفت‌های اخیر، بالگرد را تبدیل به سکویی متحرک نموده است. توانایی‌های بالای بالگرد توانسته است بر دکتترین عملیات یگان‌های زمینی تأثیر بگذارد. تأثیر دکتترین هوانیروز بر نبرد زمینی در عملیات طوفان صحرا کاملاً نمایان گردید که در آن بالگردهای شکاری با نفوذ در عمق خاک عراق، سکوهای راداری رژیم صدام را منهدم نمودند. یگان‌های هوانیروز برای پشتیبانی از عملیات نظامی تجهیز و سازمان‌دهی شده‌اند. این یگان‌ها در تمام منطقه نبرد قابلیت کاربرد دارند. این یگان‌ها قادر به اجرای مأموریت‌های رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی جهت پشتیبانی از نیروهای زمینی را دارند. یگان‌های هوانیروز قادر به اجرای عملیات در طول و عرض منطقه نبرد (نزدیک، در عمق و عقبه دشمن) می‌باشند.

با توجه به مطالب فوق قابلیت‌های منحصربه‌فرد یگان‌های هوانیروز عبارت‌اند از:

- توانایی تطبیق در شرایط مختلف عملیات نظامی که توسط سایر یگان‌ها قابل ارائه نیست.
- عمل با سرعت بالا و هماهنگ با شرایط میدان نبرد و توانایی به‌پای کار آوردن قدرت رزمی قاطع در زمان و مکان مدنظر.

1. Chaff
2. Decoy
3. Flare

- یگان‌های هوانیروز باعث کوچک شدن منطقه نبرد با کاستن از تأثیر عوامل زمان، مکان و عوارض زمین می‌گردند.
- توانایی عمل هوانیروز در تمام ابعاد میدان نبرد موجب ایجاد میزان منحصربه‌فردی، انعطاف‌پذیری و چالاکی است.
- اجرای شناسایی، برقراری تأمین و اجرای حملات و پاتک‌ها که باعث ایجاد هماهنگی بین بالگردها و یگان‌های زمینی می‌گردد و باعث می‌شود تا فرماندهان بتوانند شرایط منطقه نبرد را کنترل نمایند.
- اجرای مأموریت‌های رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی در روز و تحت شرایط دید کم در تمام منطقه نبرد.
- ارتقای توان رزمی یگان‌های سطحی با جابجایی سریع نیروها برای تمرکز قوا در زمان و مکان حساس.
- تهیه اطلاعات سریع از موقعیت، آرایش، استحکامات و اهداف دشمن در منطقه نبرد.
- تأثیرگذاری بر سرعت عملیات نیروهای خودی و دشمن (احمدی، ۱۳۹۳: ۱۱۵).

به‌کارگیری یگان‌های هوانیروز در عملیات بر اساس اصول زیر انجام می‌پذیرد:

- جمع‌آوری اطلاعات از دشمن
- از بین بردن تجهیزات هدف‌یابی و سایر تجهیزات دشمن
- استفاده از عوارض برای حفظ خود
- جابجایی یگان‌های جلویی
- به‌کارگیری قدرت آتش
- تمرکز قوا
- استفاده از تحرک
- قابلیت انعطاف
- استفاده از غافلگیری
- تلاش برای ماندگاری (احمدی، ۱۳۹۳: ۱۱۶).

اصول دکترین هوانیروز

به منظور پشتیبانی از عملیات نظامی یگان‌های هوانیروز باید توانایی اجرای عملیات در محیط‌ها و شرایط مختلف را داشته باشند. دکترین هوانیروز بر یکپارچه‌سازی و هماهنگی یگان‌های هوانیروز در چارچوب عملیات رزمی تأکید دارد. توانایی اجرای عملیات رزمی موفقیت‌آمیز و سایر عملیات بستگی به به‌کارگیری صحیح پنج اصل زیر است.

ابتکار عمل: به فرمانده این اجازه را می‌دهد تا شرایط نبرد را کنترل نماید. این ابتکار باعث می‌شود تا گزینه‌های نیروهای خودی افزایش و گزینه‌های نیروهای دشمن در میدان نبرد محدود گردند. کسب ابتکار نیازمند طرح‌ریزی مشروح قبل از عملیات را دارد.

چالاکی: توانایی نیروهای خودی جهت عملکرد صحیح و سریع‌تر نسبت به دشمن است. چالاکی پیش‌نیاز کسب و حفظ ابتکار است.

عمق: توسعه عملیات در زمان، فضا، منابع و منظور اطلاق می‌گردد. در عملیات رزمی با توانایی اجرای عملیات در نزدیک، عمق و عقبه دشمن است. یگان‌های هوانیروز به‌صورت هم‌زمان در تمام ابعاد میدان نبرد به دشمن حمله می‌نمایند. این یگان‌ها قادر به طرح‌ریزی و هدایت هم‌زمان اجرای آتش بر روی چند هدف را دارند (احمدی، ۱۳۹۳: ۱۱۶).

هماهنگی: به‌کارگیری هوانیروز در زمان، فضا و هدف موردنظر برای ایجاد حداکثر توان رزمی نسبی در زمان و مکان مدنظر است. این هماهنگی نیاز به هماهنگ‌سازی دقیق بین یگان‌های رزمی، پشتیبانی رزمی، پشتیبانی خدمات رزمی در هر عملیات را دارد.

چندمنظوره: توانایی یگان‌ها جهت پاسخگویی به نیازمندی‌های عملیات مختلف است. چندمنظوره بودن جوهره اصلی یگان‌های هوانیروز است. در عملیات رزمی، یگان‌های هوانیروز چند کاربردی بودن خود را با توانایی تغییر تمرکز، تغییر در سازمان عملیات یگان‌های پروازی و تغییر نقش از یک مأموریت به مأموریت دیگر به‌سرعت و به‌صورت مؤثر به دست می‌آورند. یگان‌های هوانیروز باید این آمادگی را داشته باشند تا بتوان آنها را از یک منطقه جغرافیایی به منطقه دیگر و از یک مأموریت به انواع دیگر مأموریت بکار گرفت (همان منبع).

معرفی و به‌کارگیری بالگردهای شکاری، نقش یگان‌های هوانیروز را به‌طور مؤثری از پشتیبانی رزمی، پشتیبانی خدمات رزمی و اداری یگان‌ها به عملیات رزمی تغییر داد. عملیات نظامی به دنبال برتری قاطع با استفاده از یگان‌های هوایی مانند بالگردها است. مأموریت رزمی یگان‌های هوانیروز عبارت از پیدا نمودن، تثبیت و حمله به‌صورت مستقل یا با مشارکت سایر عناصر در تمام منطقه نبرد (همان).

به‌کارگیری انواع بالگرد در صحنه عملیات

بالگردهای شکاری را در گذشته جهت پشتیبانی آتش مستقیم هوایی بکار می‌گرفتند، اما تحقیقات علمی و تجربه‌های عملی در میدان‌های نبرد نشان داده است که می‌توان این بالگردها را به‌آسانی در سطوح راهبردی جنگ نیز بکار گرفت. بالگردهای شکاری قادر به دستیابی به تأثیر راهبردی در پشتیبانی از اهداف فرماندهان را دارند. مزیت‌های به‌کارگیری یگان‌های شکاری هوانیروز در سطح راهبردی شامل توانایی‌های منحصربه‌فرد جهت شناسایی، ارزیابی سریع میزان آسیب وارده بر دشمن در منطقه نبرد و کاربرد سریع است. توانایی ایستایی در هوا و شناسایی هدف این قابلیت را به بالگردهای شکاری می‌دهد تا به سرعت اهداف را شناسایی و به آنها حمله نموده و سریعاً میزان صدمات را ارزیابی نمایند. این مقدرات حاصل به‌کارگیری سامانه‌های هدایت‌کننده لیزری و موشک‌های با برد بلند است.

دکترین نیروی زمینی به‌وضوح اشاره نموده است که یگان‌های هوانیروز باید در پشتیبانی تاکتیکی از یگان‌های زمینی عمل نمایند. بیشتر دکترین‌ها و مطالعات و تجهیزات بر روی اهداف زرهی و خودرویی متمرکز شده و از اهداف راهبردی غفلت نموده است. بزرگ‌ترین مانع بر سر به‌کارگیری بالگردهای شکاری هوانیروز علیه اهداف راهبردی، دکترین‌های قدیمی می‌باشند که باید تغییرات لازم در آنها اعمال گردد. با شناسایی توانایی‌های بالفعل و بالقوه بالگردهای شکاری هوانیروز، نیروهای نظامی می‌توانند به‌سادگی از توانایی‌های آن جهت تأثیرگذاری قاطع در نبردهای آینده بهره‌برداری نمایند (احمدی، ۱۳۹۳: ۱۱۷).

به‌کارگیری بالگردهای شکاری مانند کبرا این توانایی را به ارتش‌ها داده است تا اهدافی را در پشت مواضع دشمن مانند پست‌های فرماندهی را با موشک‌های هدایت‌شونده مورد حمله قرار دهند. ساخت تجهیزات پرواز در شب و استفاده از تاکتیک‌های پرواز در ارتفاع پست باعث گردیده تا بالگرد شکاری به‌عنوان سلاحی بسیار تأثیرگذار در میدان نبرد جایگاه خود را تثبیت نماید. این پیشرفت‌ها خود را در جنگ خلیج‌فارس نمایان ساختند و دکترین عملیات بالگرد بر عملیات سایر یگان‌ها تأثیر بیشتری گذاشت.

یکی دیگر از مأموریت‌های بالگردها عملیات جستجو و نجات در مناطق عملیاتی است که در آن خلبانانی که هواپیماها یا بالگردهای آنان در عمق خاک دشمن سقوط می‌نمایند را نجات می‌دهند. این روش عملیاتی در بمباران یوگسلاوی در سال ۱۹۹۹ بسیار بکار گرفته شد. بالگردها همچنین جهت شناسایی دریایی و عملیات علیه کشتی‌ها بکار می‌روند. به‌طور مثال در نبرد فاکلند در سال ۱۹۸۱ یک بالگرد انگلیسی با شلیک موشک توانست زیردریایی آرژانتینی را

غرق نماید. بالگردهای آمریکایی هم برای حمله به کشتی‌های کوچک تجهیز گردیده‌اند. از جایی که بالگردها دارای سرعت و قدرت مانور بالاتری نسبت به زیردریایی‌ها و کشتی‌ها می‌باشند، قادرند تا عملیات مؤثری را علیه آنان انجام دهند. همچنین بالگردها توانایی‌های خود را در پاک‌سازی مین‌های دریایی به اثبات رسانده‌اند.

قدرت آتش، چابکی و سرعت هوانیروز این امکان را برای فرماندهان نیروی زمینی ایجاد می‌کند که به نیروهای دشمن نزدیک شده و آن را منهدم کنند. بالگردهای هجومی برای واکنش سریع در عملیات، نگهداری عوارض زمین و جلوگیری از محاصره نیروهای زمینی بسیار مناسب است و هنگامی که نیروها درگیر نبرد می‌شوند می‌توانند پشتیبانی نزدیک هوایی را برقرار سازند. (معاونت تربیت و آموزش نزا، ۱۳۹۳، ۳۵). رسته‌ها و نیروهای سوار هوایی می‌توانند به دشمن نزدیک شده و در مقایسه با دسته‌های نیروی زمینی، پوشش بر روی منطقه بزرگی را جهت دیده‌بانی در مدت‌زمان کمتری ایجاد نمایند.

در حین عملیات تأمین عناصر شناسایی سوار هوایی، منطقه جلویی و جناحین نیروهای زمینی را مورد کاوش قرار داده و به‌عنوان یک نیروی واکنش سریع به اقدام می‌پردازند. بالگردهای گشتی، شناسایی طیف گسترده‌ای از توانایی‌های شناسایی و تأمین را فراهم می‌آورند. عناصر دیدبان سوار هوایی جهت شناسایی و تشخیص نیروهای دشمن در سراسر میدان نبرد به‌عنوان منبع مهم اطلاعاتی میدان نبرد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. رادارهای نصب‌شده در بالگردها و ارتباطات (مخابرات) دیجیتال، از عناصر اصلی در انتشار سریع اطلاعات رزمی این سامانه‌ها می‌باشند. یگان‌های هوانیروز در عملیات پشتیبانی رزمی و پشتیبانی سرویس رزمی نیز مشارکت قابل توجهی دارند (آقامحمدی، ۱۳۸۸: ۴۵).

مقدورات تاکتیکی هوانیروز

- تک هوایی علیه یگان‌های زرهی، توپخانه، مکانیزه و غیره دشمن
- عملیات هجوم هوایی
- عملیات متحرک هوایی
- عملیات پوشش
- شناسایی هوایی
- پهلوداری
- پشتیبانی آتش

- تقویت
- نفوذ
- عملیات ویژه (معاونت عملیات و اطلاعات هوانیروز، ۱۳۷۳:۳).

محدودیت‌های هوانیروز

- آسیب‌پذیری شدید در مقابل سلاح‌های دشمن (بالگرد فاقد زره می‌باشد)
  - احتیاج مبرم به سوخت
  - برد و مسافت محدود
  - سرعت پرواز محدود
  - سقف پرواز محدود
  - محدودیت در حمل بار، مهمات، نفر
  - سرویس و تعمیر و نگهداری مشکل و گران
  - محدودیت پرواز در شب
  - پرواز در شرایط جوی نامناسب
  - نداشتن تجهیزات جنگال
  - آسیب‌پذیری در مقابل سلاح‌های نوین و مدرن دشمن فرامنطقه‌ای (معاونت عملیات و اطلاعات هوانیروز، ۱۳۷۳:۳)
- تبصره: یگان بال ثابت هوانیروز (هدف‌کش) در خصوص وسایل پرنده دوموتوره فاقد محدودیت پرواز شب و پرواز در شرایط جوی نامناسب می‌باشد.

آشنایی با بالگردهای هوانیروز

هوانیروز در حال حاضر دارای ۵ نوع بالگرد: ۲۰۵، ۲۰۶، شنوک و کبرا (فاقد سامانه موشک‌انداز تاو^۱ (نان تاو^۲) و دارای سامانه موشک‌انداز تاو و ۳ نوع هواپیما است که همه آنها در سال‌های قبل از انقلاب اسلامی از کشورهای آمریکا و ایتالیا خریداری شده‌اند. هواپیمای فجر توسط شرکت مواد ترکیبی فجر پس از انقلاب اسلامی ساخته و تحویل هوانیروز گردیده است. این وسایل پرنده در آن زمان دارای بالاترین مقدرات بودند. از این وسایل پرنده، جهت

^۱. TOW

^۲. NON-TOW

عملیات پروازی در کردستان، گنبد، خوزستان و پاره قبل از آغاز جنگ تحمیلی، عملیات دوران دفاع مقدس، مبارزه با اشراز و قاچاقچیان، امدادرسانی در بلایای طبیعی و حوادث، رزمایش‌های نظامی، برعلیه گروه‌های تکفیری- تارشگری، پروازهای آموزشی، ترابری مقامات کشوری و لشکری و سایر مأموریت‌ها استفاده گردیده است. گذشت بیش از ۴۰ سال از عمر آنها و عدم ارتقای سامانه‌های آنها مشکلی است که هوانیروز در حال حاضر با آن دست به گریبان است.

نقش هوانیروز در جنگ

هوانیروز در جنگ‌های اخیر

هوانیروز یکی از یگان‌های نیروی زمینی است که به دلیل در اختیار داشتن بالگردهای متنوع از ساختار ویژه‌ای برخوردار است، این ویژگی‌ها قابلیت‌های مهمی را از نظر توانمندی در تحرک سریع، سرعت عمل در جابجایی نیرو، مهمات، تدارکات و قدرت آتش در دفاع مقدس به منصف ظهور رسانیده و سبب شد تا فرماندهان ارتش و سپاه از این نیروی جوان به‌عنوان یکی از یگان‌های مؤثر پشتیبانی‌کننده در عملیات به‌طور گسترده استفاده کنند (کریم زاده، ۱۳۸۸: ۹). در ۳۱ شهریور سال ۵۹ دقایقی پس از بمباران فرودگاه‌های کشور و آغاز رسمی جنگ هشت ساله، برابر امریه‌ای از ستاد هوانیروز ضرورت برخوردار از آمادگی و حضور سریع بالگردهای شکاری و هجومی در مناطق مرزی و عملیاتی به پایگاه‌ها ابلاغ شد. هرچند در این زمان تعداد زیادی از بالگردهای هوانیروز در مناطق شمال غرب با گروهک ضدانقلاب درگیر بودند ولی با توجه به ساختار جوان انقلابی کارکنان خلبان، فنی و نگهداری و تعمیر به‌موقع بالگردها، آمادگی رزمی هوانیروز در شرایط مطلوبی قرار داشت؛ به‌گونه‌ای که توانست در روزهای دوم و سوم جنگ تعداد زیادی از بالگردهایش را به منطقه جنوب و غرب کشور اعزام نماید. در منطقه جنوب قبل از شروع رسمی جنگ، با توجه به گزارش یگان‌های ارتش از تحرکات نقل‌وانتقال یگان‌های عراق به نواحی مرزی در ۲۷ شهریور ۵۹، دو فروند بالگرد شکاری کبرا و یک فروند بالگرد ترابری ۲۱۴ از پایگاه هوانیروز مسجدسلیمان به‌منظور جابجایی فرماندهان و همچنین باهدف شناسایی تحرکات و اقدامات دشمن، در پادگان لشکر ۹۲ زرهی مستقر شدند و آماده اجرای مأموریت‌های عملیاتی شدند (رضایی، ۱۳۹۰: ۴۷).

بعد از ظهور پدیده داعش^۱ در منطقه، از هوانیروز برای انهدام این گروه و گروه‌های مشابه تروریستی به نحو مطلوبی استفاده گردید. برای نمونه می‌توان به انهدام تجهیزات و کشته شدن ۱۲ نفر از گروه‌های تروریستی غرب کشور که در تاریخ ۱۳ مهر ۱۳۹۵ قصد نفوذ به خاک جمهوری اسلامی ایران داشتند اشاره نمود. در این عملیات یک تیم سبک از هوانیروز به درخواست قرارگاه نجف وارد عمل گردید و آنها را منهدم کرد (مشرق نیوز، ۱۳۹۷)

هوانیروز در جنگ‌های ترکیبی

هنوز نحوه به‌کارگیری بالگردهای هوانیروز در جنگ‌های ترکیبی و به‌عبارتی دیگر جنگ‌های نوین (رزم در شرایط ویژه) در حاله‌ای از ابهام قرار دارد. علی‌رغم وجود انواع سامانه‌های شناسایی وسایل پرنده و معلوم شدن هر نوع فعالیت و تحرک پروازی ما توسط دشمن، تجهیز نشدن بالگردهای خودی به سامانه‌های فریب موشک‌های ارسالی (چف، فیلر، دیکوی) و سلاح‌های مدرن و فرضیاتی مانند عدم برتری هوایی نیروهای خودی و قطع شدن ارتباط با سامانه‌های فرماندهی در حین جنگ، می‌توان با تقسیم متوازن توان رزمی پایگاه‌ها و اختصاص دادن آن به یگان‌های رزمی خوداتکا در مواضع پدافندی و استقرار گروه‌های پروازی در حداقل فاصله با مواضع پدافندی و رعایت اختفاء و استتار مناسب در قبال سامانه‌های (مرئی، مادون قرمز نزدیک، حرارتی و رادار) در حد مسافت‌های کوتاه، عملیات کوبنده و مؤثری را انجام داد. این امر بستگی به تهیه طرح‌های مشترک، مشروح و تمرینات تخصصی و هماهنگ با یگان‌های زمینی پدافندکننده در مواضع پدافندی تعیین شده (گذرگاه‌ها و معابر وصولی) دارد (بقایی، پرواس، ۱۳۹۵: ۲).

تهدیدات جغرافیایی سیاسی جمهوری اسلامی ایران در جنگ ترکیبی

جغرافیای نظامی در حال حاضر بیش از هر زمان دیگری اهمیت پیدا کرده است و به یکی از اصلی‌ترین متغیرهای تأثیرگذار در امور نظامی تبدیل شده است (مختاری، ۱۳۸۲: ۳-۲). شکی نیست که اهمیت و برجستگی اطلاعات جغرافیایی زمانی مشخص می‌گردد که بتوان آن‌ها را در ارتباط تنگاتنگ با مأموریت‌های نظامی بکار گرفت (صفوی، ۱۳۸۴: ۶۰). جغرافیای نظامی، تأثیر عوامل جغرافیای یک کشور و یا یک منطقه را در حرکت‌های نظامی بیان می‌کند (همان، ۱۳۸۴: ۱۵). در این رابطه جمهوری اسلامی ایران از نظر ویژگی‌های جغرافیایی دارای وضعیت

^۱. Islamic State of Iraq and Levant

خاصی از نظر میزان تهدید است. مانند پشت سر گذاشتن ۸ سال جنگ با کشور همسایه (هنوز هم در همسایگی کشورهای هستند که تهدید محسوب می‌شوند هر چند توان تهدید را فعلاً ندارند) و وجود همسایگان متعدد (با همسایگان جنوب خلیج فارس ۱۵ کشور) زیرا کشور ایران با وسعتی در حدود ۱/۶۴۸/۱۹۵ کیلومترمربع از گسترش فراوانی برخوردار است و از این حیث هجدهمین کشور جهان است (همان، ۱۳۹۲، ۲۳) و از لحاظ گسترش در امتداد طول و عرض جغرافیایی سرزمینی متناسب است (محمودی عظیمی، ۱۳۷۸، ۵). بیشترین مرز مشترک را در بین همسایگان کشور عراق با ۱۶۰۹ کیلومتر و سپس ترکمنستان با ۱۲۰۶، پاکستان ۹۷۸، افغانستان ۹۴۵، جمهوری ترکیه ۴۸۶ و ارمنستان ۴۰ کیلومتر دارا هستند و سایر کشورهای همسایه در حوزه دریای خزر از رودخانه آستارا تا خلیج حسین قلی خان ۶۵۷ و در حاشیه خلیج فارس از دهانه اروندرود تا بندرعباس ۱۲۹۵ و تا خلیج گواتر ۷۸۴ کیلومتر دارای مرز دریایی با ما می‌باشند (اطلس گیتاشناسی، ۱۳۷۳: ۸۰). از نظر شکل سرزمینی، کشور ایران به شکل فشرده یا دایره‌ای شبیه است تا اشکال دیگر و از لحاظ گسترش در امتداد طول و عرض جغرافیایی، سرزمینی متناسب است (اخباری، ۱۳۷۸: ۵۰).

از طرفی شکل کشور، چهارضلعی نامنظمی است که بزرگ‌ترین قطر آن در جهت شمال غربی به جنوب شرقی (از آارات تا خلیج گواتر) در حدود ۲۲۵۰ کیلومتر و قطر کوچک آن در جهت شمال شرقی به جنوب غربی (از سرخس تا دهانه اروندرود) در حدود ۱۴۰۰ کیلومتر است. از طرفی باید گفت که قسمت اعظم سرزمین ایران یکپارچه و پیوسته است؛ اما جزایر ایرانی خلیج فارس در این مورد استثناء هستند (حافظنیا، ۱۳۷۸، ۱۹۳).

ایران از نظر جغرافیای نظامی دارای محاسن متعددی نیز است مانند، وسعت نسبتاً زیاد در میان کشورهای جهان و منطقه، یکسان بودن فاصله مرزهای ج. ا. ا از مرکز کشور و وجود شکل خاص و مناسب مرزی، وجود اسکلت‌بندی خاص طبیعی (در غرب و شمال و شرق دارای ارتفاعات و در بعضی از قسمت‌ها کاملاً مسطح و گسترده و ...) که مزیت‌هایی را از نظر نظامی برای او در پی دارد. همچنین دارای معایبی نیز است مانند عدم توزیع یکسان جمعیت (در منطقه شمال و شمال غرب تراکم بیشتر و در منطقه جنوب شرق و شرق تراکم کمتر) و عدم تجانس قومی و مذهبی (دارای قومیت‌ها و مذاهب مختلف)، بررسی عوامل فوق، نشان‌دهنده آن است که درک تغییرات محیطی و تهدیدات بالقوه و بالفعل دفاعی و امنیتی کشور از اهمیتی خاص در تعیین شرایط ایجاد جنگ ترکیبی برخوردار است. یک صحنه جنگ ترکیبی که کیلومترها وسعت دارد فضایی را برای نیروهای نظامی فراهم می‌کند که به مانورهای تهاجمی و

یا تدافعی اقدام نمایند و بتوانند مراکز فرماندهی یگان‌های نظامی، بندرها، فرودگاه‌ها و تأسیسات آماد و پشتیبانی و دیگر اهداف ثابت و متحرک خود را به شکل مناسبی پراکنده سازند. نیروهای نظامی در زمین و یا در دریا مناطقی را ترجیح می‌دهند که دارای فضای کافی برای اجرای مانور عرضی و عمقی باشند و آن‌ها در صورت لزوم بتوانند زمان را با مکان معاوضه کنند؛ و سپس نیروهای خود را جمع کرده و مجدداً به دشمن خود حمله نمایند؛ بنابراین مناطق عملیاتی بزرگ گاهی برای یک کشور بزرگ نقطه قوت و گاهی نقطه ضعف تلقی می‌شوند. برای مثال ایران برای ارتش صدام حسین توانست از این محیط به نحو احسن استفاده نماید و پس از متوقف نمودن او با حملات مجدد ارتش عراق را از مرز خود بیرون نماید. پس هر چه وسعت کشور بیشتر باشد فرماندهان در انتخاب صحنه‌های عملیاتی ساده‌تر می‌توانند تصمیم بگیرند ولیکن هرچقدر کشور کوچک‌تر باشد مانند رژیم اشغالگر قدس تعداد صحنه‌ها محدودتر و کمتر خواهد بود (پیری، ۱۳۹۲: ۸۶). یکی از مواردی که در تعیین صحنه‌های جنگ ترکیبی پررنگ‌تر از سایر موارد دیده شده است عوارض توپوگرافی طبیعی است زیرا سنگر و مواضع دفاعی که مانع گلوله دشمن است در مقابل حملات شیمیایی بی‌اثر بوده و مانع از عبور ادوات زرهی دشمن نخواهد شد (کالینز، ۱۹۹۸: ۳۴۴).

واقعیات حاکم بر صحنه جنگ ترکیبی علیه جمهوری اسلامی ایران

- جمهوری اسلامی ایران از عمق استراتژیک دفاعی مطمئن و ساختار جغرافیایی متنوع، پیچیده و قابل دفاعی برخوردار است. حرکت زمینی در عمق کشور مخاطرات بالقوه وسیعی در حد جلوگیری از یک پیروزی راهبردی را برای نیروهای مسلح مهاجم، فراهم می‌آورد. وقایع تاریخی، فرهنگی و اجتماعی ایران نشان‌گر این امر است که جامعه ایرانی با احساس وجود دشمن مهاجم و بیگانه و وجود یک آرمان الهی، دوباره قادر به بازیابی انگیزه دفاعی خود در کوتاه‌مدت است (بقایی و پرواس، ۱۳۹۵: ۱۲).
- موقعیت ایران که بخش عمده‌ای از فلات ایران را تشکیل می‌دهد سه امتیاز اساسی یا موقعیت ممتاز ژئوپلیتیکی دارد. اول متصل به موقعیت بری اوراسیا است. دوم به سبب دارا بودن سواحل طولانی در خلیج فارس و دریای عمان از موقعیت بحری برخوردار است. سوم به دلیل داشتن تنگه استراتژیک هرمز، دارای موقعیت گذرگاهی است و روزانه ۲۰ میلیون بشکه نفت از این تنگه صادر می‌شود (ترابی، ۱۳۷۹: ۲۹).

- جمهوری اسلامی ایران با هیچ کشور هم‌جوار یا غیر آن اتحاد استراتژیکی و یا پیمان دفاعی و امنیتی ندارد. این احتمال وجود دارد که با توجه به ناپایداری و تغییرپذیری روابط بین‌المللی، کشورهای تأمین‌کننده و فروشنده تسلیحات پیشرفته به ایران، در شرایط جنگ مستمر، از پشتیبانی فنی و آمادی از سامانه‌های سلاح فروخته‌شده به ج.ا.ا. خودداری نمایند (بقایبی و پرواس، ۱۳۹۵: ۱۲)
- شرایط اقتصادی کشور قادر نیست که سامانه‌های تسلیحات پیشرفته و گران‌قیمت را در کوتاه‌مدت برای نیروهای مسلح ما از کشورهای بیگانه فراهم نماید. ولیکن توانمندی‌ها، ظرفیت‌ها و قابلیت‌های فناوری کشور قادر است بخش قابل توجهی از نیازهای دفاعی کشور از جمله نیازمندی‌های مربوط به هوانیروز را تأمین نماید.
- نیروهای مسلح ج.ا.ا. با توجه به وجود طیف‌های گوناگون تهدیدات علیه کشور، بایستی قابلیت مقابله در برابر سه طیف تهدیدات سخت (نظامی)، نیمه سخت (امنیتی) و نرم (فرهنگی) را دارا باشند.
- در کشور ایران، بین مردم و حاکمیت با محوریت رهبری معظم انقلاب به‌ویژه در موضوع مقاومت در مقابل تهاجم بیگانه، اعتماد، هم‌سویی، وحدت و اطمینان بالایی وجود دارد و مردم از نظام و موجودیت آن دفاع خواهند کرد.

محدودیت‌های هوانیروز در جنگ‌های ترکیبی

- با تجهیزات موجود بر روی بالگردان هوانیروز استفاده از آنها در تمام شرایط جوی به‌خصوص شرایط نامساعد جوی امکان‌پذیر نیست.
- عدم تجهیز وسایل پرنده هوانیروز به تجهیزات به‌روز دید در شب، استفاده بالگردان را در عملیات شبانه محدود می‌نماید.
- عدم تجهیز وسایل پرنده هوانیروز به وسایل پیشرفته مخابراتی و الکترونیکی، امکان استفاده بهینه از وسایل پرنده در جنگ ترکیبی را کم می‌کند.
- عدم تجهیز وسایل پرنده هوانیروز به وسایل پرواز روی آب، امکان استفاده بهینه از وسایل پرنده در زمانی که تهدیدات از طریق آب‌های آزاد صورت پذیرد را با مشکل روبه‌رو می‌سازد.
- امدادسانی در شرایط جنگ ترکیبی فرایند پیچیده‌ای خواهد بود.

تجزیه و تحلیل

داکترین نظامی، بیانگر مجموعه‌ای از اصول، قواعد، خط‌مشی‌های کلی و افکار نظامی مبتنی بر یک یا چند اصل مشخص و محدود است که در حال حاضر با توجه به تهدیدات نوظهور همانند گروه‌های تکفیری- تارشگری نیاز است با این رویکرد به آن پرداخته شود. با توجه به واقعیات حاکم بر جنگ‌های ترکیبی، هوانیروز ارتش جمهوری اسلامی ایران با قابلیت‌های زیر قادر است در صورت بروز هرگونه تهدید از نوع تهدیدات گروه‌های تکفیری- تارشگری با آنها به مقابله بپردازد.

جدول (۱) توانایی‌ها و قابلیت‌های هوانیروز در جنگ ترکیبی

ردیف	توانایی‌ها و قابلیت‌های یگان‌های هوانیروز در جنگ ترکیبی
۱	افزایش مقدرات یگان‌های نیروی زمینی در هدایت و اجرای عملیات.
۲	امکان پشتیبانی‌های مورد نیاز یگان‌های رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی توسط یگان هوانیروز.
۳	اجرای عملیات واکنش سریع و ابتکاری و جابجایی واحدهای نیروی زمینی.
۴	فرماندهی و کنترل.
۵	استفاده از سامانه‌های فریب موشک مانند چف، دکوی، و فلر در راستای مقابله با گروه‌های تکفیری- تارشگری در صورت تجهیز آنها به این سامانه‌ها.
۶	شناسایی منطقه عملیات.
۷	امکان پروازهای تاکتیکی شبانه با استفاده از وسایل کمک ناوبری و دوربین‌های دید در شب.
۸	امکان عملیات در طول، عرض و عمق مواضع دشمن.
۹	توانایی به پای کار آوردن قدرت رزمی قاطع در زمان لازم.
۱۰	ایجاد انعطاف‌پذیری و چالاکی مطلوب که لازمه نبرد در شرایط ترکیبی است.
۱۱	تهیه اطلاعات سریع از موقعیت، آرایش، استحکامات و مواضع دشمن در منطقه عملیات.

داکترین هوانیروز در صحنه جنگ ترکیبی باید اصول پنج‌گانه ذیل را در نظر داشته باشد:

- ابتکار عمل
- چالاکی
- توسعه عملیات در عمق
- هماهنگی
- چند منظوره بودن

از طرفی در جنگ ترکیبی می‌توان از بالگردهای شکاری به نحو مطلوبی بهره جست. به‌کارگیری این بالگردها تأثیرات راهبردی بر صحنه جنگ خواهد داشت. این بالگردها قادرند در اسرع وقت شناسایی دقیقی از منطقه عملیات داشته، ارزیابی سریعی از میزان آسیب‌های وارده به دشمن داشته، نقاط حساس و حیاتی دشمن را در پشت مواضع دشمن مانند پست‌های فرماندهی را موشک‌های هدایت شونده مورد اصابت قرار دهد.

یکی دیگر از کاربردهای بالگردهای هوانیروز در عملیات جستجو و نجات است که این موضوع در جنگ یوگسلاوی نیز به اثبات رسیده است. علیرغم توانمندی‌های پیش‌گفته هوانیروز در جنگ ترکیبی و از طرفی دلایل مشروح ذیل که احتمال وقوع جنگ ترکیبی را برای جمهوری اسلامی ایران ناممکن نمی‌سازد: موقعیت ژئوپولتیکی جمهوری اسلامی ایران، عدم توزیع یکسان جمعیت در کشور، عدم تجانس قومی و مذهبی، احتمال حضور گروه‌های تکفیری و تارشگری در مرزهای ایران به علت شکست آنها در عراق و سوریه، تحولات جهانی و تنش‌های موجود بین ایران و عربستان، نبود واحدهای نظامی مؤثر چابک و کارآمد در مناطق مورد تهدید، هنوز نحوه به‌کارگیری بالگردهای هوانیروز در جنگ ترکیبی و یا به عبارتی جنگ‌های نوین در هاله‌ای از ابهام قرار گرفته و همین موضوع ضرورت تدوین دکترین هوانیروز در جنگ‌های ترکیبی را بیش از پیش الزامی می‌نماید. دکترین، الگوی تفکر نظامی جهت پاسخگویی به مسائل و هدایت موضوعات نظامی است. این در حال است که در حال حاضر هوانیروز با ۵ نوع بالگرد و ۴ نوع هواپیما فاقد داکترین مدونی در خصوص به‌کارگیری آنها در صحنه نبرد ترکیبی است.

با توجه به محدودیت‌هایی که برای یگان هوانیروز در شرایط جنگ ترکیبی وجود دارد، بایستی اینگونه محدودیت‌ها مانند محدودیت استفاده از بالگردهای هوانیروز در شرایط نامساعد جوی، عدم تجهیز وسایل پرنده هوانیروز به تجهیزات به‌روز دید در شب، محدودیت استفاده بالگردان در عملیات شبانه، عدم تجهیز وسایل پرنده هوانیروز به وسایل پیشرفته مخابراتی و الکترونیکی، عدم تجهیز وسایل پرنده هوانیروز به وسایل پرواز روی آب، برای زمانی که تهدیدات از طریق آب‌های آزاد صورت پذیرد و پیچیدگی جنگ‌های ترکیبی در تدوین داکترین هوانیروز در جنگ ترکیبی لحاظ گردد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتیجه‌گیری

داکترین نظامی، بیانگر مجموعه‌ای از اصول، قواعد، خط‌مشی‌های کلی و افکار نظامی مبتنی بر یک یا چند اصل مشخص و محدود است که در حال حاضر با توجه به تهدیدات نوظهور همانند گروه‌های تکفیری- تارشگری نیاز است با این رویکرد به آن پرداخته شود. با توجه به واقعیات حاکم بر جنگ‌های ترکیبی، هوانیروز ارتش جمهوری اسلامی ایران با قابلیت‌های زیر قادر است در صورت بروز هرگونه تهدید از نوع تهدیدات گروه‌های تکفیری- تارشگری با آنها به مقابله بپردازد.

- افزایش مقدرات یگان‌های نیروی زمینی در هدایت و اجرای عملیات.
  - امکان پشتیبانی‌های مورد نیاز یگان‌های رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی توسط یگان هوانیروز.
  - اجرای عملیات واکنش سریع و ابتکاری و جابجایی واحدهای نیروی زمینی.
  - فرماندهی و کنترل.
  - استفاده از سامانه‌های فریب موشک مانند چف، دکوی، و فلر در راستای مقابله با گروه‌های تکفیری- تارشگری در صورت تجهیز آنها به این سامانه‌ها.
  - شناسایی منطقه عملیات.
  - امکان پروازهای تاکتیکی شبانه با استفاده از وسایل کمک ناوبری و دوربین‌های دید در شب.
  - امکان عملیات در طول، عرض و عمق مواضع دشمن.
  - توانایی به پای کار آوردن قدرت رزمی قاطع در زمان لازم.
  - ایجاد انعطاف‌پذیری و چالاک‌ی مطلوب که لازمه نبرد در شرایط ترکیبی است.
  - تهیه اطلاعات سریع از موقعیت، آرایش، استحکامات و مواضع دشمن در منطقه عملیات.
- هوانیروز دارای توانایی‌ها و قابلیت‌های ویژه‌ای در جنگ ترکیبی است که در کنار رعایت اصولی همچون ابتکار عمل، چالاک‌ی، توسعه عملیات در عمق، هماهنگی و چند منظوره بودن می‌تواند باعث افزایش مقدرات یگان‌های نیروی زمینی در هدایت و اجرای عملیات در صحنه نبرد جنگ ترکیبی گردد.
- جمهوری اسلامی ایران بنا به دلایلی همچون موقعیت ژئوپلیتیکی، تجانس قومی و مذهبی، تحولات جهانی، و احتمال حضور گروه‌های تکفیری و تارشگری در مرزهای ایران به علت شکست آنها در عراق و سوریه، همواره در معرض تهدیدات این گروه‌ها می‌باشد، هنوز نحوه

به‌کارگیری بالگردهای هوانیروز در جنگ‌های ترکیبی و به‌عبارتی‌دیگر جنگ‌های نوین در هاله‌ای از ابهام قرار دارد. لذا تدوین داکترین به‌کارگیری هوانیروز در نبرد ترکیبی اجتناب‌ناپذیر است.

با توجه به پیچیدگی‌های موجود در جنگ‌های ترکیبی، به‌کارگیری هوانیروز نیز دارای محدودیت‌هایی می‌باشد که بایستی این محدودیت‌ها در تدوین داکترین هوانیروز در جنگ ترکیبی مورد توجه ویژه قرار گیرد.

پیشنهادها

(۱) با توجه به اینکه تدوین داکترین، به اصول و قواعد کلی به‌کارگیری هوانیروز را در جنگ ترکیبی تبیین می‌کند، نیاز به تدوین داکترین استفاده از هوانیروز در جنگ‌های ترکیبی ضروری به نظر می‌رسد.

(۲) توسط ستاد کل ارتش جمهوری اسلامی، نسبت به تقویت هوانیروز اقدام شود.

(۳) فرماندهان ارشد نظامی باید به یگان‌های هوانیروز مأموریت‌های رزمی را واگذار نمایند که موجب به‌کارگیری حداکثر تحرک، انعطاف‌پذیری و قدرت آتش بالگردهای شکاری علیه دشمن گردد.

(۴) به‌روزرسانی وسایل پرنده هوانیروز مانند تجهیزات لازم برای پرواز شب، از ملزومات اساسی در جنگ ترکیبی احتمالی آینده است.

(۵) با توجه به پیچیدگی جنگ‌های ترکیبی و به منظور استفاده حداکثری از ظرفیت‌های هوانیروز در این نوع جنگ‌ها اصلح است سلسله مراتب فرماندهی نسبت به تجهیز نمودن بالگردها به منظور به حداقل رساندن محدودیت‌های موجود اقدام نمایند.

منابع

- آقامحمدی، داوود و همکاران. (۱۳۸۸). *آیین‌نامه گردان هوانیروز در پشتیبانی از رزم ناهم‌تراز* به شماره ۱۹-۱ ز، تهران: انتشارات معاونت آموزشی نزاجا.
- آیین‌نامه گردان مختلط هوانیروز در پشتیبانی از رزم ناهم‌تراز (۱۳۹۱). تهران: انتشارات معاونت تربیت و آموزش نیروی زمینی ارتش.
- احمدی، حسن. (۱۳۹۳). *تدوین داکترین و راهبردهای هواپیمایی نزاجا جهت مقابله با تهدیدات ناهم‌تراز*، تحقیق نظری، مرکز مطالعات راهبردی آجا.
- اطلس گیتاشناسی، ۱۳۷۳.

- بقایی، کورش و پرواس، سیدرضا. (۱۳۹۵). *جایگاه هوانیروز در جنگ ترکیبی، نخستین همایش جنگ ترکیبی، دافوس آجا.*
- بهمنش، غلامرضا. (۱۳۸۳). *پدافند غیرعامل. انتشارات جلد اول، دانشکده فرماندهی و ستاد آجا.*
- بارانی، داود. (۱۳۹۰). *دکترین رزم زمینی در محیط ناهمگون، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، دانشکده و پژوهشکده علوم دفاعی.*
- پیری، هادی مراد. (۱۳۹۲). *انتخاب صحنه‌های عملیات نظامی (گذشته و آینده). انتشارات: دانشگاه عالی دفاع ملی.*
- ثروتی، محسن. و مظلوم، علی. (۱۳۸۵). *راهنمای تدوین دکترین در حوزه نظامی، دبیرخانه هیئت عالی تجدیدنظر در آیین‌نامه‌های نیروهای مسلح، تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.*
- ترابی، یوسف. (۱۳۷۹). *بررسی روابط اقتصادی نظامی ایران و ایالت متحده آمریکا. تهران.*
- دانش‌آشتیانی، محمدباقر. (۱۳۸۹). *اصول و روش تدوین دکترین نظامی، مقاله، ۸۹/۶/۲۵.*
- جانسون، ریچارد. و مک کالو. (۱۳۹۵). *ترجمه احمد الهیاری، تهران، انتشارات: دافوس.*
- رضایی، محسن. (۱۳۹۰). *جنگ به روایت فرمانده، تهران، انتشارات: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.*
- رزم‌خواه، محمدرضا. (۱۳۸۵). *مقدمه‌ای بر جنگ نامتقارن، دانشکده فرماندهی و ستاد.*
- شاه‌محمدی، حجت. (۱۳۸۲). *تاریخچه هوانیروز از پیدایش تا تکامل (جلد اول)، تهران: نشر شهید سعید محبی.*
- صفوی، سید یحیی. (۱۳۸۴). *جغرافیای نظامی ایران، تهران: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.*
- کالینز، جان ام. (۱۳۷۱). *استراتژی بزرگ، مترجم کوروش بایندر، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.*
- کریم زاده، اردشیر. (۱۳۸۸). *حماسه‌های ماندگار هوانیروز در دفاع مقدس، تهران.*
- معاونت آموزش و پژوهش هوانیروز. (۱۳۹۱). *استاندارد پرواز، مقررات پروازی هوانیروز.*
- معاونت عملیات و اطلاعات هوانیروز. (۱۳۷۰). *شناسایی و کاربرد هوانیروز، تهران: ستاد فرماندهی.*

- مشرق نیوز. (۱۳۹۷). هوانیروز چگونه داعش را در مرزها نابود کرد. کد خبر ۸۴۵۹۱۶ تاریخ انتشار: ۲۲ فروردین ۱۳۹۷ <https://www.mashreghnews.ir/news/845916>
- یارندی، سید محسن. (۱۳۹۵). جنگ ترکیبی و جنگ آرمانی نسل‌های جدید، همایش جنگ ترکیبی دافوس.
- Brian P. F. (2009). The hybrid threat concept, master thesis, school of advance military studies.
- Ministry national defense republic of china. (2009). Quadrennial Defense Review. Natan friar, hybrid threats.
- www.Mashhad news.ir.